

Տարեկան գինը 10 լուբլի, կէս տարւան 6 լուբ.
Առանձին համարները 7 կօպէկով.

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ ԳՐԱԴԱՐԱՆ ԵՆ ՄԻՄԻԿԱՅԻՆ ՀԱՄԲԱՂՐԱԿԱՆՈՒՆ ՄԷՋ.

Ukr. *Հայրենիք*. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».

444 Tiflis, Rédaction «Mschak».

St. Petersburg № 253.

Խորհրդարանի ժողովի 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տոն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունում է ամեն լեզուով.

Յայտարարուեցիւններէ համար վճարում եմ

Իւրաքանչիւր բառին 2 կօպէկ.

St. I. P. o. u. № 253.

ፈ ገ ሆ ኄ ህ ቀ ጉ ሦ ዋ ሶ ጉ ዋ በ ሶ ህ ሶ ፎ ሶ በ ጉ ኄ ጉ

ᠵ ᠤ ᠰ ᠨ ᠲ ᠦ ᠣ ᠭ ᠳ ᠡ ᠨ ᠲ ᠦ ᠮ

„F.U.U.“

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՓԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

[illegible]

Գրվել «ՄՇԱԿԻՆ», Կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՍԱՆԵՐ՝
Օտարադադարացիները պետք է դիմեն հետևյալ
հասցեով Тифлисъ, Редакция «МШАКТ»: Խա
ղատաճանմանից Тифлисъ, Rédaction «MSCHAK»:

ԲՈՎ ԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

[illegible]

በጋ ጣድያ ኑ ህግ

Այն ուրախ արամազրութեան հետ, որ
ունէր մեզնից իւրաքանչիւրը, երբ զէօ-
լօգները պատում էին մեր երկիրը՝ նրա
հետ ծանօթանալու և զանազան ուսում-
նասիրութիւններ անելու, մեզ անհանգս-
տացնում էր մի հակառակ, ծանր զգայ-
մունքը, երբ մենք նկատում էինք, որ մենք
բոլորովին կարկած ենք այդ մարդկանցից,
երբ տեսնում էինք, որ նոյն իսկ Թիֆլիսի

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՄԷԼԻՔԻ ԱՂԶԻԿԸ

Պ. Երեւանի նկարագրածը 1732 թվականի վարդապետն էր, մինչև թվականը, որ չառնչանաւոր էր մանուկանի վարդապետի Աւետարանից գրաւի համար:

Այդ փամփայլ Ղարաբաղը, ինչպես և համա-
բնակ ամբողջ Անդրկովկասը, գտնվում էր Օսմա-
նեան տերապակառնիան տակ: Թիւրքերը բոլ-
որովէն նոր նուաճողներ էին Ղարաբաղի կող-
մերում: Այլ քանի տարի էր, որ Պաշակապա-
ղաբնակ էր ներքին խռովութիւնների բռնը, և
օգտվելով այդ հանգամանքից, թիւրքերը գրաւե-
լին ամբողջ Ասորկապառկանը, Երևանը, Վրաս-
տանը, մինչև Շամախին: Պաշտիկները ղեկադրեա-
լով և փամփայլ շտապէին, բայց նրանց փոխա-
րէն նուաճողների դեմ զենք բարձրացրին լեռնայի
հայերը: Այնիքում Գառիթ-բէկը և Ղարաբաղում
հինգ հայ մէլլիքները աբիւհանակ պատերազմներ
մղեցին, երկար փամփայլ յաղթող հանդիպանա-
լով իրար: Երկուսն էլ կարողացան պահպանել իրենի նահանգ
բացի իւրի, ապինքն պարսիկ տիրապետութիւն:

Այդտեղ կար մի մեծ խորհուրդ:
Տառն և ուխտերդ դարբ լուստպառ. մահմետա-
կան լուծի տակ մնչլած ազգերի նոր յայտելի
մէջ: Ախլիկ էր մի ազատական շարժում: Քոյ-
նեքը, սերերը և այլ քրիստոնեաներ թալիանեան
ժողովուրդում զլսեալն արդէն, որ իրանից համար
բազմում է նոր արշալան: Կոյ, զգեղերի հոյուն

նման տեղում չը կայ մի հիմնարկութիւն որ իր սրտին մօտ համարէր զիտնականն ըլի հետազօտութեան արդիւնքը և աշխատէր այս կամ այն միջոցով նպաստել նրան կարևոր գործին: Թիֆլիսի զիտնական ըլկերութիւններէից ոչ մէկը չը հետաքրքրվի նրանց գործով և ոչ մի քայլ չարաւ օտաւազ լինի թէ նրանք և թէ՛ հետեւեալք՝ երկրի շահերի համար:

Եթէ Գլխաւորն անական, Բժշկական
Խրաւարանական Ընկերութիւնները Համա-
րում էին գէօգրֆիան իրանց ծրագրի
գումար, գոնէ կարող էր մի բան անել կո-
կասեան Աշխարհագրական Ընկերութիւն-
որի ծրագիրը շատ օշոյն է եւ ամփոփու-
է իր մէջ նոյնպէս երկրագիտութեան գա-
նազան ճիւղերը: Ընդհանրացնելով ներկե-
ղեալը կարող ենք համարձակ ստել, որ
Աշխարհագրական Ընկերութեան կողմի-
սեան բաժինը ներկայութեամբ իրան մտանել
կատարեալ անգործութեամբ: յա կարող

ամենայն իրաւունքով առաջ մղել բոլոր ար-
խնդիրները, որոնք վերաբերում են մի-
եւրկրի ազգաբնակչան, վիճակագրական, կեն-
ցաղավարական, լեզուագիտական և նյու-
խիս Հնագիտական և պատմական ուսումնա-
նասիրութեան: Պետերբուրգի կենտրոնական
աշխարհագրական ընկերութիւնը շատ ան-
գամ փորձեր է արել բազմառոտակ հետա-
զոտութիւններ նսեղու և նրանք կատար-
վել են աշողութեամբ: Այլ ընկերութիւն-
բացի բազմութիւ գոտ աշխարհագրական
հետազոտութիւններէջ, հանուարկեց Ռու-
սաստանի զիւղական համայնքի ուսումնա-
նասիրութեանը և Ժողովեց հետաքը-
քիր նիւթեր, որոնք մինչև այժմ պահպա-
նում են իրանց հետաքըքրութիւնը և գե-
նական արժէքը: Բազմութիւ հարցերի վե-
րաբերմամբ, որ կարող էր յարուցան-
ւ մշակել մեր Աշխարհագրական ընկերու-
թիւնը, այժմ տիրում է մեներութեան: Չ-
երևում ընկերութեան մէջ ոչ սեփական

էին զալիս հիւսիսից, ուր կազմվում է մեծանուն
էր ուսացա պետությունը: Պետրոս մեծը միայն
Ռուսաստանի թմարած ու մուսած կանաչին
տառաց առաջադիմությունն զարկի նա առկայելու
մասնավորապես լուծի սակ միացած հասկերին
մուսիմանների տիրապետությունը ամօթելի
սը պետք է ապագովել այդ զարմարելի մասն
ցիտդ կազմանքերից: Ռուսաց զարմարի գործ
կանչելը ման էին զալի Ռաբլանան քրիտո
նականներ մեջ, հասկացնում էին մեծ կայսրի մը
քերը, տարածում էին նրա յայտարարություններ
դրո՞ք զրականապես խոտանում էին ջնջել կ
սպառնան իշխանությունը, իսկ թիվքերին հեռ
ցնէն եւրոպայից, սաննի իրանց մարգարէի նա
րանից: Արարիւ:

Այդ գործակալներից մի քանիսն էլ անցա Անդրկովկաս. քարտուղի՝ Նիկոլը կատարվում էր վրացիների մէջ: Եւ երբի այդ յոյսերի արձագանքէն էր որ երկրի մէջ Ղարաբաղում, ուր մնացին հայ կիւմուկներ իշխողներ: Գրանց կողմէ 1701 թ կազմանին մի պատգամաւորութիւն գնա Պետրաս մեծի մօտ: Հայերը խնդրում էին ուսմանը ձեռնարկուող թիւը, որպէս զի կարգաւորում թօթախէ մասնաւորապէս լուծը: Հեռատեսն ու մեծապէր կայարը խոյսի ըմբռնց թէ ինչ նշանակութիւն կարող էն ունենալ Անդրկովկասի քրիտոնիաների համակրանքները ու արձակեց հո պատգամաւորներն իրն, խոտաւալով իր աշակցութիւնը: Այնուհետեւ Ղարաբաղը դարձաւ ասլը տամարթիւնան բոյն, հայերը պատրաստվում էին պատառում էին ի՞նչ էրը հիւսիսի ինպացուրը: Գալ իրանց օգնելու:

1720-ական թվականներին, Ֆեդո արցն ժամանակ երբ Պարսկաստանը ներքին երկպառակարծ թվաններից կատարեալ լքացալման էր հասնում, Առաքելը ծովի վրա երևալին ուռապա նաւերը որոնք զրաւելին յերեւոնները։ Գալին էին աղաւաղ լողորները, ինքը, Պարսկոն էլ, կեաւ էր քրքնեալ

նիցխատիվ և ոչ ուրիշի ինիցխատիվ
օգտվելու ընդունակութիւն. տեղի չուն
տեղական ուսումնասիրութիւններ կատար
լու ոչ մի փորձ և ոչ մի քայլ հրաւիրել
հետաքրքրվող հեռահաս անձերին համա
մարմին այս կամ այն տեղական հետա
գտութիւնը գլուխ բերելու:

Զուգա զիւղատոսնսական և բժշկական
խնդիրները, լա թէ վաս, մշակվում է
Համալսարանական ընկերութիւնները մէ
խի զրանցից դուրս գտնվող խնդիրները
մի կերպ երեսն չեն գտաւ: Եթէ Աշխարհ
Հաղորդական ընկերութիւնը իր ծրագրը
կամ ընկերայ կազմութիւնը անկարող է օ
նել այս կարեւոր գործին, այն ժամանակ
պէտք է մասնէն մի նոր Հիմնարկութիւն
կամ ընկերութեան մասին, որ բնութեն
քինէր ծառայելու իբրեւ կենտրոն թէ տ
ղակից գիտական ինիցիատիվի և թէ ա
Հաստարկ տեղական կարեւոր զինանակ
Հետազոտութիւնների Համար:

ՄԵՐ ԼԵԶՈՒԻ ՀԱՐՍՏԱՀԱՐՈՂՆԵՐԸ

Վաթնուհեղեղի և եօթնասնակի թվականների վերջերին, երբ հայ մատենախոսը փորձում էր քննադատել որևէ հեղինակություն, թարգմանություն կամ այդուհետ, նրա ուշադրությունը գլխավորապես ընկնում էր: Հայոց աշխարհը լեզուի տիրապետությունն այդ առաջնություններում, շատ բնական էր մեր մամուլի օրգաններում ամեն օր կերպով այսպիսի նախադասություններ. — լեզուն մաքուր է և զրաբարի տիրապետությունը զգալիորեն նկատվում է, կամ՝ թարգմանությունը մաքուր աշխարհաբարով չէ, կամ հեղինակի լեզուն լի է քերականական և բարբառական անհարթ գործածումներով:

Եւ թէն աշխարհիկ լեզուի վերածնունդ
 թեան այդ վճռական շրջանից անցաւ
 արդէն քսան, քսանհինգ տարի, բայց մի

[illegible]

Սակայն օգնութիւնը ուշանում էր: Նա կրքա-
շէկաւ: Իսկ փոքրիկ Ղարաբաղը հետզհետէ ու-

մամուլի օրդաններում, մեր քննադատական զրուածքների մէջ համարեա ամեն մի բայցափոխում զուք էլ կը կարգաբնոյն ստերիօտիպ նախադասութիւնները, լեզուի, ոճի և քերականական զարեւածանիր նոյն հրէշաւոր անհարթութիւնները, ինչ որ էր քառօրէ զար առաջ: Մտածողը միանգամայն ապշում է, և չէ կարող պարդիկ, թէ ինչն է պատճառ հայոց աշխարհիկ լեզուի այդ աննշան առաջողութիւնէան, եւ ուրեք լաւ է ասել՝ հայոց թարգմանիչները և զրոյրները մեծամասնութեան լեզուական տգիտութեան և ցոյց տուած անօրինակ անշարժութեան:

Մենք չենք կարող, ի հարկէ, հերքել հայոց նոր լեզուի զարգացման էվոլյուցիան, որը կատարվում է իր կարգով, բայց ոչ ոք էլ չէ կարող հերքել այն աշխարհ, թէ՛ն լատին ճիմարութիւնը, որ մեր թարգմանիչները եւ դրոշները, իրանց վերին աստիճանի անհոգ վերաբերութեամբ զեպի բոթոք, եւ, ով գիտէ, զուցէ իրանց բնական անբնութանալութեամբ՝ միանգամայն արդիւյք եւ հանդիսանում մեր նոր լեզուի բնական զարգացման, եւ փոխանակ լեզուի կանօնաւորման սպասաւորներ հանդիսանալու, դարձել են այդ խեղճ լեզուի զրկել, ինչպէս փողովուրդն է ասում, «կա՛կալ կտորներ»⁶, եւ ամեն տեսակ վընանգաւոր խտրող սարքոյներ...

Ոչ մի առաւ կամ Ֆրանսիացի թարգմանիչ և գրող իրան թող չի տայ, առանց զբա համար շնորք և կոչումն ունենալու, հրապարակ նետվել՝ իբրև լեզուի վերանորոգիչ, իբրև նոր կանոններ ստեղծող: Բայց խեղճ հայոց լեզուի վե՛րաբերմամբ, ամեն մի աղէտ թարգմանիչ, ամեն մի սովորական բնադատ, և կամ երեկոյայական վե՛կեր և վե՛պիկներ գրող, և վերջապէս ա՛մեն մի վարժապետ և՛ վերանորոգիչ է, և՛ նոր լեզու ստեղծող, և՛ նոր կանոն

ժառանգաւ էլը դառնում անհատաբար հերոսական կռիւ մէջ: Թեւրբաց ահազին բանակը, վերջապէս, կտարեց մի բուռն քաջերի յամառութիւնը և Ղարաբաղը, դրոյց ոչինչ օգնութիւն չը տա-նալով, դուռն իջեցրեց օսմանեան օրի առաջ: Սարը-Մուտտաֆա իտալեան բնակութիւն հաստա-տեց Պանիստանի, իսկ իր զօրքերի մէծ մասը ցրվեց հոռաճած երկրի զանազան մասերում:

Այդ յամամ. կուխների մէջ առնուհ հանդի մա-
նաւանդ վարանդայի տիրող Մէլքե-Յուսէինը:
Այս մարդը երբեք չը հաշտելից այն մարդ հետ, թէ
իր գեղեցիկ կերպից պիտի օտանանան սուլթանի
հարկատուն լինի: Կայն իսկ այն ժամանակն, երբ
Ղարաբաղը ճարահատեալ հնազանդութիւն յայտ-
նեց Մուստաֆա փաշային, վարանդայի տէրը
սամաճայեց ընդունել նոր կարգերը միայն այն
պայմանով, որ օտանդներէն իշխանութիւնը
պարմանալան լինի և ոչինչ հարկ չը տուցոյն:
Նշու յամատեւթիւնը միայնով էր քաջութեան
հետ. Սարը—Մուստաֆա փաշան մի կերպ վեր-
ջացրեց ազգ վէճը, երբ կարողացաւ տառապ Մե-
լքե-Յուսէինը մի ալլ զվերս. վերջեւ թող
վարանդայ, որ օտանանալ մի վարդի զօրապետին
հաստատով վարանդայում: Թիւրք հրամանատա-
րը խոհեմութիւն համարեց չը զրդուէ անյեհեր
իշխանին և ուղարկեւ աւելի աջող հանդամանքնե-
րէ: Նշոյալս մտածում էր և Մելքե-Յուսէինը.
նրա յամատեւթիւնը իրտա դատապարտում էր
նրա անկրօնին, Գիղակի Մէլքե-Աւանը: Աս
ստակ քաջութիւնը բաւական չէր համարում մի
կերպի կտաւապիւրտ համար. պէտք էր և իսկեւ
անատուսութիւնէ: Կուխ մղել իշխանու. դէմ—դա
սրբազան պարտք էր. բայց պատկարացնել թէ իրչ-
նամու և թէ հանդամանքների հետ—դա շատ
զգիտար, անհաւորն բան է: Մելքե-Յուսէինը հա-
մաճայեց, և սպասում էր, ինչպէս և թիւրք
փաշան, թէ ինչ կը ընեն հանդամանքները:

Վարանդայի գորազգուլութիւնն էր, որ կատար-

Եւ ասա չարագուշակ լուր—գալիս եմ թիւր-

Դէհ, Էդան սպրեօք:
Այն ատեն, որ զեղալան ժամանակ խորան
ատջև տէրտէրին ու կըբաւորին ներկայութեանը
ձեռք ձեռքի տուած, ուխտ ու խոստում կու
տէին,—պահէի, տիրել, խնամել, չը լքամայ զիրար
սարկեայ, կըբեք խեղճ նորաբան տարէն կանչող
էջէ, չառ հեռու չէ՝ առաջատար քանի մը քայլ
րիկ օրերէն յետոյ՝ ալ չը պիտի տեսնէ նոր փև
ապէն երևան ու հովանիլը, և փոխադարձապար
ելը ամիսայն ինչ նաշապետական էր ճօրհնա
կան օճաթին մէջ, իրան որ աւել էին շինակա
մանութիւնները: Մէկտեղ կապրէին, մէկ հո
գում, մէկ սրտով, մի և նոյն միտտ առիքին աս
քրտիք թափէին, կը բեղմնաւորէին արտ ու ան
դաստան, կարգիւնաւորէր իրենց ամուսնութիւնը
մանրիկ ձեռքաւ երամակը՝ թէ կուշա, թէ զրկու
կը թաւալէին իրենց չափը, ուբախտութեան ո
վշտի հիտապ մանակցէին, և պահապան հրեշտակ

